

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАЎБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ - МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ
ХУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРИНИ ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА
УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”
Тармоқ маркази директори
О.А.Хасанов
_____” _____ **2015 йил**

**“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти”
модули**

“Санъатшунослик”, “Рангтасвир”, “Дизайн”, “Графика”, “Ҳайкалтарошлик”,
“Амалий санъат” ОТМ таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича
умумкасбий ва ихтисослик фанларидан дарс берувчи педагоглар учун

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Тошкент – 2015

Ишчи ўқув дастури ЎзДСМИ хузуридаги педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ марказида кўриб чиқилди ва тасдиқланди. (_____ 2015 йил, № __ сонли баённомаси).

Тузувчи: Р.А.Худайбергандов – Ўзбекистон халқ рассоми, К.Бехзод номидаги МРДИ профессори.

Такризчи: Ғ.Қодиров– Ўзбекистон халқ рассоми,
К.Бехзод номидаги МРДИ доценти.

Ў.Тошматов –профессори

Дастурнинг асосий мақсади ва вазифалари

Ушбу ишчи ўқув дастурининг асосий мақсади - “Санъатшунослик”, “Рангтасвир”, “Дизайн”, “Графика”, “Ҳайкалтарошлик”, “Амалий санъат” ОТМ таълим йўналишлари мутахассисликлари бўйича умумкасбий ва ихтисослик фанларидан олий таълим муассасаларида педагогик фаолият олиб бораётган, малака ошириш учун келган тингловчиларга мутахассислик фанларини ўқитишнинг мақсади, қонуниятлари, тамойиллари, шарт-шароитлари ҳақида зарурий билимларни ўргатишдан иборат. Тингловчилар мутахассислик фанларини ўқитишнинг мазмуни, сифати, шакли, методи, воситалари ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлишлари зарур.

Ўқув дастурининг вазифалари – “Санъатшунослик”, “Рангтасвир”, “Дизайн”, “Графика”, “Ҳайкалтарошлик”, “Амалий санъат” таълим йўналишларида: рангтасвир, чизматасвир, ашёда ишлаш, композиция каби мутахассислик фанларининг дидактик қонуниятлари ва тамойиллари юзасидан янгича ёндашувлар, яқка тартибда ўқитишга технологик ёндашув каби масалаларнинг назарий ва амалий асослари билан яқиндан таништириш.

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти ҳузуридаги малака ошириш ва қайта тайёрлаш тармоқ марказининг тингловчилари учун яратилган “Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти” деб номланган 10 соатга мўлжалланган ушбу курс – мутахассислик фанларини ўқитишнинг мақсади, мазмуни, сифати, шакли, методи, воситалари, қонуниятлари, тамойиллари, шарт-шароитларининг назарий ва амалий асослари бўйича тузилган.

Маъруза-тренинг машғулоти мавзулари

№	Мавзунинг номи	Маъ-руза	Амалий	Кўчма машғулоти	Мустақил
1.	Мутахассислик фанини ўқитиш методикасининг дидактик асослари.	2			
2.	Мутахассислик фанларида инновацион ўқув машғулоти методик таъминоти.		2		
3.	Мутахассислик фанларини ўқитиш – ижтимоий-назарий, илмий-амалий асослари.		2		
4.	Мутахассислик фанларида фойдаланиладиган материаллар, ашёлар ва уларнинг хоссалари.			2	
5.	Мутахассислик фанларини ўқитишда ҳорижий мамлакатлар тажрибалари.				2
ЖАМИ: 10 соат		2	4	2	2

Маъруза машғулоти мазмуни

1-мавзу: Мутахассислик фанини ўқитиш методикасининг дидактик асослари.
(2 соат)

Режа:

1. Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти фанининг касбий тайёргарлик тизимидаги ўрни ва аҳамияти.
2. Узлуксиз таълим тизимида мутахассислик фанларини ўқитилишидаги давлат талаблари, узвийлик ва узлуксизлик тамойилларининг ўзига хос хусусиятлари.
3. Мутахассислик фанларини ўқитилишида индивидуаллик ва дифференциал ёндашув.

Педогогик технологияларнинг қўлланилиши

Ушбу мавзунинг ўқишида муаммоли таълим технологиялари, кўрғазмаллик, мултимедия, слайдшоу усулларидан фойдаланилади.

Амалий машғулотлар мазмуни

2-мавзу. Мутахассислик фанларида инновацион ўқув машғулотларнинг методик таъминоти. (2 соат)

Режа:

1. Мутахассислик фанларини ўқитишнинг мақсади, вазифалари ва мазмуни.
2. Мутахассислик фанларини ўқитиш сифатини ошириш йўллари, шакли ва методлари.
3. Таълим қонуниятлари ва усуллари (амалий).

Педогогик технологияларнинг қўлланилиши

Ушбу мавзуни ўқишда муаммоли таълим технологиялари, “ақлий хужум” ва кластер усулидан фойдаланилади.

3-мавзу. Мутахассислик фанларини ўқитиш – ижтимоий-назарий, илмий-амалий асослари. (2 соат)

Режа:

1. Мутахассислик фанларини ўқитишнинг ижтимоий-назарий асослари.
2. Фан ўқитилишининг илмий-амалий асослари.
3. Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик услублари (амалий).

Педогогик технологияларнинг қўлланилиши

Ушбу мавзуни ўқишда муаммоли таълим технологиялари, “ақлий хужум” ва кластер усулидан фойдаланилади.

Кўчма машғулотлар мазмуни

Фанни ўргатишда замонавий технологиялардан фойдаланиш бўйича илғор тажрибаларни ўзлаштириш мақсадида, Ўзбекистон давлат санъат музейи, Марказий кўرғазмалар зали ва бошқа тасвирий санъат кўрғазма залларида ташкил этилаётган бадиий асарлар, альбомлар, котологлар, таниқли рассомлар ижодий устхоналарида маҳорат дарслари, услуб ва воситалар билан таништириб ўтилади.

Мустақил иш

Аудиторияда олинган билим ва кўникмаларни мустаҳкамлаш, ўтилган мавзу бўйича мустақил тайёргарлик ишларини бажариш. Ушбу мақсадларда ахборот-таълим ресурсларидан, тармоқ марказида мавжуд адабиёт ва видеотека жамғармасидан, альбом ва котологлардан, кўргазма залларидан ва рассомлар устохоналидан унумли фойдаланиб, берилган машқ-топшириқни бажариш. Мазкур фаннинг хусусиятларидан келиб чиқиб касбий маҳоратни ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган вазифаларни мақсадли амалга ошириш.

Тавсия этиладиган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
3. И.А.Каримов. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
4. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: «Маънавият». –Т.: 2008.-176 б.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.

Қўшимча адабиётлар:

1. Р.А.Худайберганов “Рангшунослик асослари”. Ғ.Ғулом нашриёти - 2006й.
2. Р.А.Худайберганов. “Композиция”.-Т.: Шарқ.2007й.
3. О. Муинов “Рангтавир”.- Т.: Шарқ нашриёти 2008.
4. М.Уйғур номли ТДСИ “Рангтавир асарида композиция муоммолари” услубий қулланма.- Т., 1994.
5. Н.Норматов. “Ранглар юртига йўл”. - Т.: Ношир. 2013 й.
6. Р.А.Худайберганов. “Тасвирий санъатда ранг”.ТДСИ Ўқ. Босмахонаси. 2004 й.

Интернет маълумотлари:

1. Ўзбек интернет ресурсларининг каталоги: www.uz
2. Axborot resurs markazi <http://www.assc.uz/>
3. <http://www.conservatoy.uz>
4. <http://www.gov.uz>
5. <http://www.lex.uz>
6. <http://www.ziyonet.uz>
7. www.tdpu.uz
8. www.dsmi.uz
9. www.bimm.uz
10. www.dsmimarkaz.uz

“Санъатшунослик”, “Рангтасвир”, “Дизайн”, “Графика”, “Ҳайкалтарошлик”,
“Амалий санъат” ОТМ таълим йўналишлари ва мутахассисликлари бўйича
умумкасбий ва ихтисослик фанларидан дарс берувчи педагоглар учун

Профессор Р.А.Худайбергановнинг

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти” модули

М А Ж М У А Т А Р К И Б И

Тошкент – 2015

Маъруза матни

Умрида бир карра илҳом чашмасидан баҳраманд бўлиб, дилидан чиқариб расм чизолган одам бахтли одамдир. Ҳар биримиз ҳам, болалик чоғларимизданоқ кўлимизга мўйқаламу - бўёқ олиб, куёш, гуллар, қушлар, дарахтларнинг расмини солишга уринганмиз. Худди ана шу нарса кишининг бевосита ҳаётдан олган бахтиёр ва фахрли туйғуларининг ёрқин ифодасидир.

Камолотга эришган рассом эса ўзининг тўплаган тажрибасига таяниб, табиатдан илҳом олиб, гул ва япроқлардан турли-туман шакллар ясайди, уларга жимжимадор бўёқлар беради, турли нақшлар ва чизиқлар билан безайди.

Ўзбек усталарининг рангтасвир ва амалий санъатга оид асарларида халқ маданияти, турмуши ўз аксини топган. Санъатнинг бу тури асрлар оша такомиллашиб келди ва бизнинг кунларда ҳам тобора камол топаётир.

“Мустақиллик билан боғлиқ барча ижтимоий – иқтисодий масалалар қаторида инсон, айниқса ёш авлод маънавияти, эркин, озод шахс маърифати, маданият ва санъатнинг ривожига алоҳида эътибор берди. Зотан, такомил маънавий маданият ва санъатсиз, миллий қадриятларни янада юқори босқичга кўтармасдан туриб, янги жамиятни, янги ижтимоий – тарихий муносабатларни ва янги дунёқарашни барпо этиши мумкин эмаслиги аён бўлди”, - деб ёзади Президент И. А. Каримов.

Мустақиллик даврида Ўзбекистонда янги маънавий – ғоявий йўналишларнинг шаклланиши замонавий санъатнинг барча соҳаларига самарали таъсир этди, ижодий изланишлар доирасини кенгайтирган ҳолда, бадиий тафаккур ривожини янада жадаллаштирди.

1991–2012 йиллар давомида маҳобатли ва ландшафтли хайкалтарошлик, интерьер ва жихозлаш, деворий рангтасвир турлари; витраж, мозаика ва меъморлик билан узвий боғлиқ маҳобатли - безак санъати жамоа ва уй - жой муҳити эстетикаси шаклланишига салмоқли ҳиссасини кўша олишга эришди. Шу даврда барпо этилган йирик иншоотлар маҳобатли рангтасвирчи, хайкалтарош, бадиий кулолсоз, шишасоз, ганч ва ёғоч ўймакорлиги ҳамда бошқа ижодкорларнинг фаол иштирокида бунёд этилди.

Рангтасвирда бадиий жараён бир мунча шиддатли ва серҳаракат кечди. 1991-2012 йилларда бўлиб ўтган кўп сонли кўрғазмалар шуни тасдиқлайдики, мазкур давр рангтасвири услуб ва композицион ечимнинг турли - туманлиги билан алоҳида ажралиб туради. Бу эса рангтасвирчиларга ижодий эркинлик, шунингдек бадиий тасвирни акс эттиришда шакл ва воситаларни мустақил танлаш имконини яратди.

Сўнгги йиллар давомида узок ва яқин хориж, шунингдек, республикада ўтказилаётган халқаро миқёсдаги бадиий кўрғазмалар асосини анъанавий ҳамда ноанъанавий тарздаги дастгоҳли рангтасвир асарлари ташкил этади.¹ Мамлакатимиз Мустақиллик кунига бағишланган, доимий ўтказилиб келинаётган бадиий кўрғазмалар бу борада энг етакчи бўлиб келди. Бу кўрғазмада республика миқёсида тасвирий ва амалий санъатнинг барча турларида юзага келган етук ва намунали асарлар намойиши этилди.

Дастгоҳли рангтасвир услубий йўналишлари ва оқимлари ҳақида сўз юритиладиган бўлса, улар орасидаги чегаралар шартли хусусиятларга эга бўлишига қарамай, анъанавий ва ноанъанавий, яъни тарихий-маданий меросга миллийликни сақлаган ҳолдаги мурожаати, шунингдек, биргина рассомнинг бир неча йўналишларда ижод қилишини ҳам таъкидлаш лозим. Реалистик, академик йўналишни ўз ижоди ва педагоглик фаолиятида кенг қўллаган равишда сермахсул ижод қилаётган кекса ва ўрта авлод рассомлар ижодига хосдир. Булар Ўзбекистон халқ рассомлари ва фахрий академиклар (марҳумлардан: Р.Аҳмедов, Н.Қўзибоев, Б.Бобоев, Д.Имомов, О.Муинов) С.Абдуллаев, В.Бурмакин, Б.Жалолов, А.Мирзаев, Ж.Умарбеков, А.Икромжонов, С.Рахметов, Й.Турсунназаров, шулар қаторида ўз маҳоратларини ёшларга ўргатаётган таниқли рангтасвирчилар Р.Худойберганов, М.Нуриддинов, Э.Машарипов, А.Маматова, Р.Ризамуҳаммедов, М.Тошмуродов, А.Аликулов, М.Эргашев, И.Мансуров, Н.Шоабдурахимов ва бошқалардир. Уларнинг асарларида бу йўналиш учун анъанавий бўлган - тарихий ва жанрли картиналар, портрет, манзара натюрморт - жанри ва мавзулар ўз ифодасини топмоқда. Мустақилликнинг қўлга киритилиши ва янги мафқуранинг ўз мавқеига эришуви натижасида миллий тарихимиз саҳифаларининг янгитдан яратилиши бадиий жараёнда алоҳида аҳамиятга эга бўлди. Давлатимиз равнақи ва мустақиллигига улкан ҳисса қўшган Ўзбекистоннинг кўзга кўринган маданият ва тарих намоёндалари сиёсий унутишдан ва йўқликдан қайта туғилиши билан санъатда уларнинг портретлари галереяси вужудга келишига туртки бўлди.

Замонавий ҳаётда асосий мавзу бўлиб келаётган Амир Темир образи, мазкур давр фаолиятлари бу галереяларда асосий ўрин эгаллайди. Буюк Соҳибқирон образига республиканинг йирик рангтасвирчилари академиклар М.Набиев ва Н.Қўзибоевлар мурожаат қилдилар. Мусаввирлар ўзига ишонган, жаҳонгир ҳукмдор образини яратдилар. М.Набиев томонидан

яратилган Амир Темур (1999) образи ўзининг сеҳрли жозибаси ва кучли таъсири билан замонавий тарихий рангтасвирнинг ўзига хос мумтоз асарига айланиб, эталон сифатида қабул қилинди.

Темурийлар сулоласининг бошқа вакиллари ҳам рангтасвирчилар томонидан катта қизиқиш билан тасвирланади. М.Набиев мўйқаламига мансуб Заҳириддин Бобур портрети романтик тарзда ечилган. Бобур ижод жараёнида, кўлида қалам, кўзлари эса олисларга қадалган. Таниқли портретчи рассом С.Рахметов Темурийлар даври тарихий шахслар образларини маҳорат билан яратади. Ўзбекистон Миллий Банки ва Темурийлар тарихи Давлат музейи 1999 йилда Ўзбекистоннинг етакчи портретчилари иштирокида Темурий шахзодалар портретлари танловини эълон қилди ва Темурийлар авлодининг кўзга кўринган давлат арбоблари портрети яратилди.

Рассом ижодида замонаси руҳини тимсоллаштирувчи, умумлашма тарздаги рамзий-портретлар вужудга келмоқда. Т.Курязовнинг "Жалолиддин Мангуберди"га (1997) бағишланган портрети (эталон сифатида қабул қилинди), М.Йўлдошевнинг "Алпомиш" (1998 — 2000) достони қаҳрамонига бағишланган туркум асарлари, Э.Машариповнинг "Алпомиш" (1998), Р.А.Худайбергеновнинг "Спитамен" полотнолари шулар жумласидандир. Тарихий меросимизни бадиий ёритишда 2000 йилда бўлиб ўтган "Шахидлар хотираси" кўрғазмасида жадидлар портретлари туркумлари билан иштирок этган А.Икромжонов, Т.Кўзиев, М.Нуриддинов, С.Рахметовлар ҳам катта ҳисса қўшдилар.

Э.Машарипов ва А.Алиқуловларнинг "Амир Темурнинг Тўхтамишхон устидан ғалабаси" (1996), З.Фахриддиновнинг "Зафар" (1997), М.Нуриддиновнинг "Саид Барака Амир Темурни ҳокимият рамзи - ноғора ва ғалаба байроғи билан тақдирламоқда" сингари сюжетли асарларда Амир Темур енгилмас саркарда, ўз халқининг шавкатли ўғлони сифатида гавдалантирилган. Бу кўпфигуралли композициялар ўзида очик ҳаракат майдонини намоён этадики, Амир Темур доимий тарзда марказий, бош қиёфа тарзида талқин этилган. Буюк саркарданинг яратувчанлик фаолияти С.Абдуллаев полотноларида акс этган бўлиб, мазкур асарларда у буюк меъморий обидалар фонида тасвирланади ("Амир Темур Бибихоним масжиди қурилишида", "Осмонинг беғубор бўлсин, буюк Туркистон").

Рангтасвирнинг реалистик **жанри**да ижод этган ўтмиш ижодкорларимизнинг бой меросини тан олинганлиги, шунингдек, жаҳон санъати илғор тажрибасини чуқур ўрганишдан далолат бериб, бутун дунёда авангард йўналиш билан бир қаторда, айнан, реалистик йўналиш ривожига

эътибор билан қаралганлигини кўп жиҳатдан намоён этади. Жумладан, академик Р. Аҳмедов ўз портретларида эпик кенглик ва теранликка эришса-да, унинг қахрамонлари оддий инсонлар бўлиб, айнан, уларда мусаввир донишмандликни, маънавий покликни, юксак ахлоқий қоидаларни гавдалантирса ("Жиззахлик аёл", 1992; "Нигина" 1993), рангтасвирчи А.Икромжоновнинг портретлари юксак маҳорат ва диққат билан ишланганлиги, колоритга бойлиги, шунингдек, образнинг рухий тўлақонлилиги ("Малика портрети" (1993), "Мадина" (1993) билан ажралиб туради.

1990 йилларда **портрет жанрида** Б.Жалолов фаол ижод қилди. Шунингдек таъкидлаш жоизки, реалистик чизмалар яратишда у мислсиз даражага эришдики, бу борада унга ҳеч ким тенглашолмайди. Охирги ўн йилликда яратилган "Саудия Арабистони қироли Аравий Фахд ибн Абдул Азиз" (1992), "Академик С.Азимов портрети" (1998) ва бошқа полотноларни мусаввирнинг ўзбек рангтасвирчилар орасида дунё талаблари даражасида яратган асарлари қаторига киритиш мумкин. С.Раҳметов ижодида портрет асосий ўрин эгаллайди. Охирги ўн йилликларда яратган энг яхши портретлари қаторида "Юнус Ражабий портрети" (1993), "ГФРнинг Ўзбекистондаги элчиси Г.Кун портрети" (1999) алоҳида аҳамият касб этади.

1990 йилларда ўзбек рангтасвирининг ўзига хос бўлган рамзий - романтик услубда миллий ўзига хосликни талқин этиш авж олди. А. Мирзаев, О. Қозоқов, Н. Шин, И. Валихўжаев, И. Мансуров, С. Раҳметов ва бошқалар ёрқин безакдор ва чизикли-шаклий асарлар яратдилар.

Бу даврда бўлиб ўтган турли кўرғазмаларда - миллий романтиклик бироз ёрқинроқ ранглар ва мураккаблаштирилган композицион ечимда шакллантирилган асарлари билан — О.Қозоқов фаол иштирок этади. Мусаввирнинг аксарият асарлари халқ фольклори ва дostonлари асосида вужудга келгандир ("Канизаклар" триптихи 1996 й).

Шунингдек, академиклар: Б.Жалолов, Ж. Умарбеков, Л. Ибрагимов, рассомлар Н. Шоабдурахимов, Ж.Раҳмонов ижодида фалсафий - таҳлилий ва ассоциатив - мажозий йўналишлар ўзининг тўла аксини топди. 90-йилларда рангтасвир санъатига кўпгина графикачи рассомлар ҳам мурожаат қиладилар.

Н. Шоабдурахимов рангтасвир муҳитини, унда жойлаштирилган фигураларни рангли мозаикага ўхшатади, бунда ранглар ўзаро зид ҳолда ёхуд ягона тусга бўйсундирилади ("Одам Ато олган олма", 1992; "Икар", 1997; "Ёлғиз", 1997; "Рақс", "Минотавр туши", 1998).

Ўзбекистон дастгоҳли графика санъати ривожини умуммаънавий

восита сифатида кўп йиллар хизмат кўрсатган рассомлар сингари ёш рассомлар ижодида томошабинлар эстетик қарашларини ифодалашга интилиш ҳамда жамиятдаги маънавий саволларга жавоб беришда намоён бўлмоқда.

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг юртимизнинг қадимий тарихини ёритувчи китоб ва рисоалар кўплаб нашр этила бошланди. Уларда Ўрта Осиёнинг буюк шахслари Амир Темур, Аҳмад Яссавий, Хожа Аҳрор, Ал - Бухорий, Ал - Фарғоний, А. Чўлпон, А. Фитрат кабилар ҳақида маълумот берилди. Бугунги кунда Ўзбекистонда ўндан ортиқ нашриётлар фаолият кўрсатмоқда. Бадиий адабиётларнинг асосий қисми Ғ. Ғулом нашриёти, «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси, «Чўлпон», «А. Қодирий» номидаги нашриётларда чоп этилмоқда. «Медицина» нашриёти ҳам ушбу соҳада фаол хизмат қилмоқда. Ушбу нашриётда, замонавий ўзбекистонлик муаллифлар билан бир қаторда аждодларимиз қаламига мансуб, шунингдек, хорижий муаллифларнинг асарлари ҳам чоп этилмоқда.

Тажрибали устозграфикачи - рассом марҳум А. Маҳкамов томонидан «Шарқ халқлари эртақлари» китобига ишланган иллюстрациялар бадиий жиҳатдан юксак бажарилган бўлиб, улардаги реалистик чизма асосида Шарқ миниатюраси таъсири яққол сезилади.

Ўзбекистон **рангтасвир ва монументал безак санъати**га оид ажойиб асарларнинг шон-шухрати бутун дунёга ёйилган. Бироқ жаҳонга машҳур бу санъат намуналари, асосан Варахша, Тупроққалъа, Болаликтепа, Афросиёб саройларидаги деворий ёзув ва нақшлар, ҳамда Ўзбекистон музейларида намоёиш этилаётган, сўнгги пайтларда топилган XIX — XX асрга оид уй-рўзғор буюмларидаги нақш ва гуллари билан чекланиб қолмоқда. Ҳолбуки, кўпгина тураржой биноларидаги, ўртача маҳаллий мачитларидаги, сўнгги асрларда бунёд топган иншоотлардаги, замонавий меъморчилик услублари узвий равишда уйғунлашиб кетган иморатлардаги ранго-ранг безаклар, асрлар мобайнида юзага келган нафосат дурдоналари, ёрқин ва қувноқ рангларда ўта юксак дид билан адо этилган безаклар деярли панада қолган.

Ҳар бир давр тасвирий санъатга ўзининг муносиб улушини қўшиб келди. **Меъморчилик ва тасвирий санъат** ривожланиши билан узвий боғланган ҳолда ўз услубини такомиллаштирди.

Эрамиздан олдинги давридаёқ ҳозирги Ўзбекистон худудида жойлашган Бактрия, Сўғд, Хоразм, Шош ва Паркана вилоятларида монументал нақшу - безаклар ривожланган эди. Археологлар томонидан Сурхондарё вилоятидаги Фаёзтепа (I—II аср) ва Далварзинтепа (I аср) будда ибодатхоналари,

Хоразмдаги Тупроққалъа саройи (III аср) ва бошқалардаги деворий расмларнинг қолдиқлари шундан далолат беради. Шу давр Ўзбекистон безак санъати деворга туширилган воқеабанд расмларнинг нақш ва ҳайкалтарошлик шакллари билан уйғунлашуви камолот даражасига кўтарилган эди.

Илк ер эгаллиги даврида (VI—VII аср) қасрлар, ибодатхоналар ва бойларнинг уйлари панно, хошия сингари безаклар билан обдон безатилган. Усталар маъдан бўёқларни елимли сувда аралаштириб, уни қуруқ мато юзига сурганлар, шу тариқа афсона ва эртак йўлида хаёлдаги нарсаларни ҳақиқат билан йўғириб, турли - туман шакллар чизганлар.

Шу нарса диққатга сазоворки, бу давр ибодатхоналари ва қасрларидаги деворий расмлар меъморчиликка қаттиқ боғлиқ бўлган. У четидан бу четигача супа бўйлаб турган чорбурчак меҳмонхона деворларига тўлдириб расм ишланган. Рассомлар ҳар ер - ҳар еридан эшиклар билан бўлиниб турувчи яхлит айлана манзара яратган деса бўлади. Тантанали маросимларга мўлжалланган бундай улуғвор хоналар дераза - дарчадан холи бўлиб, ёруғлик фақат юқоридан тушиб турган. Шу кунларгача сақланиб қолган деворий нақшу безаклар бамисоли ўша даврдаги мураккаб, жўшқин ҳаётнинг даракчисидек намоён бўлади. Бу нақшу тасвирларни икки йўналишга бўлиш мумкин: бири ҳаётининг асосий мазмуни илоҳий Будда эътиқодидан иборат қадимги будда санъати оқими бўлса, иккинчиси дунёвий оқим бўлиб, бунда рассомлар уруш, базм, ов сингари манзараларни тасвирлаганлар. Илк ўрта аср давридаги бутун Ўрта Осиё тасвирий санъатининг умумий хусусияти — бу безакчиликни ташкил этган расмларда одатдаги «кенглик», «бўшлик» деган гапларни учратмаймиз, соя йўқ, бироқ улардаги ҳажм моҳирона ишланган расмда мана мен деб туради. У айниқса, расмнинг умумий тузилишида ва деталларда яққол кўзга ташланади. Одатда кўп миқдордаги жонли махлуқларнинг тасвири биргина ранг билан ифода этилган, таги ё кўк, ё қизил рангда бўлган чизматасвирнинг тархлари эса гоҳ қора, гоҳ тўқ қизил тусда берилган.

Афросиёб ва Варахшадаги қасрларнинг зеб-зийнатлари, Қувадаги будда ибодатхонасининг ва Болаликтепадаги қишлоқ қўрғонининг безаклари ҳам нақшу безаклар, ҳам ҳайкалтарошлик, ҳам ганчга ўйиб ишлаш санъатининг чинакам намуналари бўлиб, ўша давр маданий ҳаётининг энг ажойиб ютуқларидан шоҳидлик бериб турибди. Бу санъат асарларининг сеҳр кучи ҳақида бир неча аср кейинроқ Шарқнинг энг машхур шоирларидан Фирдавсий ҳам илҳом билан байтлар битгани маълум.

Ўша йилларда бунёд этилган бино деворларидаги нақшлар, умуман олганда, Ўрта Осиё *тасвирий санъат*ининг хусусиятини ўзида намоён этар эдилар. Элчиларнинг тантанали суратда шоҳ қабулида бўлишлари, шоҳ саройи, қаҳрамонона жанглари мардона тасвирланган бири-биридан мароқли манзаралар мусаввирлар ёқтирган асосий мавзулар бўлиб, Ўзбекистон худудида истиқомат қилувчи илк ўрта аср аҳолиларининг ижтимоий, маданий ва ахлоқий идеалларини ўзларида тўла акс эттирар эдилар.

IX—X асрларда Ўзбекистон худудида безакли нақшлар, айниқса, кенг тус олди. Аста-секин нақшли шакл ва композицияларнинг маълум қонунлари ишлаб чиқила бошланди. Мусаввирлар кашф этган санъатнинг янги бир оламида биз рамз ва тасаввурлар, тимсол ва дуо-афсунлар, ташбих ва таносибларнинг нақадар мўллигини кўрамиз.

Ўрта аср Ўзбекистонининг рангтасвир, безак санъатида ранг ва нақш рамзийлиги биринчи ўринга қўйилади. Қайси бир тасвирни олмайлик, унинг замирида, албатта, қандайдир рамзий маъно яширинган бўлади. Ғоят мураккаб нақш композициясини бунёд этар эканлар, мусаввирлар, маълумотли киши бир қарашдаёқ илғаб олиши мумкин бўлган яхши тилакларни акс эттирганлар. Хусусан, нақшдаги рангларнинг ўзларига хос маънолари бўлган. Масалан, гулсафсар осойишталик ва умр узоқлик тимсоли, тўлқинсимон гул пояси — бойлик ва фаровонлик тимсоли, новда ва япроқлар эса тўкинчилик ҳамда табиатнинг баҳор чоғида уйғонишини англатган. Безакли нақшу нигорлар мусаввирларнинг она табиатга чуқур муҳаббатларини ифода этиб, уларнинг жўшқин ҳаёт билан доим ҳамнафас эканликларини билдирган.

Гуллар ва нақшлар борасидаги халқ тасавури доим сеҳр - жоду, ақидалар, урф - одатлар ва панд - насиҳатлар билан қоришиб кетган. Масалан, оқ ранг бахт ва омадни билдирган, зангори ранг — олий эътиқодни, кизил ранг — хушчақчақлик ва шодликни ва ҳоказо. Ранглар бир - бирига чаплаштирилмай, ҳар бири ўз ҳолича ғоят тиниқ берилсада, ҳатто бир - бирига энг зид ранглар ҳам қандайдир яхлитликка эга бўлган.

Ранглардаги бу рамзийлик Ўзбекистон халқларининг либосларига, заргарлик буюмларига, уй - рўзғор ашёларига ва уй - жой безакларига ҳам узвий равишда кўчиб ўтган.

Безакли санъатнинг энг кенг тарқалган шакли бўлмиш орнамент (нақш, гул, расм) башарият маданиятининг ҳамма босқичларида унга ҳамроҳ бўлиб келган. Унинг энг оддий принциплари — булар уйғунлик, бир - бирига мутаносиблик, йўсин ва усулларнинг қайта - қайта такрорлашуви. Нақш (расм) даги йўсин(мотив)лар аксарият барқарор бўлиб, ўзининг

орнаменталлик шаклини йўқотмагани ҳолда бир буюмдан бошқа буюмга кўчиб юради. Бу хилдаги безакларга кўпроқ хос бўлган мотивлар мебелларда, уй - жой, рўзгор ашёларида, девор ва шифтга ишланган кенг хажмдаги безакларда яққол кўринади.

Темур ва темурийлар даврида санъатнинг барча тури, жумладан, безакли нақш юксак даражада камол топди. Воқеабанд (сюжет) нақшлар қайтадан жонланди. Ҳатто эндиликда у биргина миниатюра соҳасида эмас, балки монументал санъатда ҳам ривож топди. Темур буйруғи билан тикланган саройларнинг деворларида тўйлар, машшоқлар, амирнинг ўз расми, малика ва уларнинг қариндош - уруғлари, уруш ва шаҳар муҳофабаси, ҳукмдорлар, аъёнлар ва олимларни қабул қилиш маросимлари тасвирланди. Ўрта аср муаллифларининг шоҳидлик беришларича, Улуғбек расадхонасида ҳам тасвирий манзаралар бўлиб, уларда тўққиз қават осмону етти қават ер, собиту сайёралар, тоғлар, денгизлар, саҳролар ва ҳоказолар акс эттирилган.

Бу давр тасвирий санъатининг асосий вазифаси ҳукмдорнинг куч-қудратини, ҳарбий шавкатини улуғлашдан иборат бўлган.

Афсуски, вайронагарчилик келтирувчи урушлар ва вақт тақозоси билан қасрлар ҳамда бошқа жамоат биноларидаги расмлар йўқ бўлиб кетган. Бу даврга оид бўлган табиат манзараси акс эттирилган расмларнинг айрим қисмлари Самарқанддаги (Ширинбека оқа, Туман оқа, Бибихоним) ва Шаҳрисабздаги (Гумбази Саййидон) ёдгорлик биноларининг ички қисмида сақланиб қолган. Кўк бўёқ билан оппоқ ганч устига дарахтлар, бутоқлар, қушларнинг шакллари ҳал бериб ниҳоятда нафис ифода этилган. Шу даврда ишланган миниатюраларни кўздан кечирар эканмиз, тураржой биноларининг ички қисмларига ишланган расмлар ҳам сюжет ва орнаментал нақшлардан мустасно эмаслигининг шоҳиди бўламиз. Деворий нақшлар композицияси билан миниатюралар сюжети бир - биридан деярли фарқ қилмайди. Мусаввирлар нақшлар билан чатиштириб юборилган табиат манзараларини яратар эканлар, уларга табиатнинг илк бунёдга келган чоғидаги осойишталик ғояси сингдирилган, жаннатдаги боғ-ризвон акс эттирилган, бу эса, ўз ўрнида, тасвирий санъатнинг ислом ақидалари билан чамбарчас бўлишини яна бир қарра таъминлаган.

XVI—XVII асрга келиб сюжетли деворий расмлар деярли чизилмай кўйилди, улар ўрнига орнаментал композиция билан кундал усулида ишлов бериш ривожланди (Бухородаги Баланд мачит, Хожа Зайниддин хонақоси (XVI) ва Абдулазизхон мадрасаси (XVII), Самарқанддаги Тиллақори мадрасаси (XVII) ва бошқалар). Ўлкадаги энг яхши ўрта аср бинолари наққошлик ва безак санъати уйғунлигининг, нақшлар биноларнинг меъморий

кўринишига ҳамоҳанглигининг чинакам намунаси бўлиб хизмат қилади. Оддийгина оро берилган пештоқнинг юқорисида гир атрофи чиройли гул шакли билан ўралган турли - туман паннолар савлат тўкиб туради, куббаларда эса девор гумбазига мос равишда юқорига чиққан сари торайиб борувчи орнаментлар ақлни лол қилади. Ҳар бир композиция ҳажм ва шакл эътибори билан ўзи мустақил бир тугал асар.

Монументал-декоратив тасвирининг машхур усталари сирасида Чингиз Аҳмаровни айтмай ўтиб бўлмайди. У Шарқ миниатюрасининг энг яхши намуналаридан ҳамда Ўрта Осиё халқларининг бадиий меросидан илҳомланиб, қатор ажойиб асарлар яратди (Самарқанддаги Улуғбек музейида, Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида, Шарқшунослик институтида, Тошкентдаги Навоий номидаги метро станциясида, Бухородаги маданият саройида ва ҳоказо). Унинг суратлари психологик маънодорликка, ички жўшқинликка, жозиба ва руҳий нафосатга бой. Одам қиёфаларининг ҳавода муаллақ акс этиши, чизикларнинг дутор торидек мусиқийлиги, бўёқларнинг шаффоф тиниклиги бу рассом мўйқаламига хос хусусиятлардир. Чингиз Аҳмаров ўз асарларида ўзбек халқининг асрий эстетик орзу - умидларини бадиий ифодалайди ва қадимги замон санъати анъаналарига ҳозирги замон учун хос бўлган шиддаткорлик ва қатъият ғояларини сингдириб юборади.

60—70 йилларда Ўзбекистонда бир гуруҳ ёш монументалчи рассомлар кекса наққошлар билан ҳамкорлик қилдилар. Булар ичида Б. Жалолов, А. ва В.Ган, Ю.Чернишев, С.Роҳмонов, Э.Назаров, Ф.Сулаймонов, Р.Худайбергенов, А.Алиқуловлар бор. Улар ўз ижодларида табиат гўзалликларини, долзарб меҳнатни тараннум этадилар, ўзларининг она-Ватанга муҳаббатларини намоён қилиб, инсон туйғусини камол топтиришга самарали таъсир кўрсатадилар. Ёш ижодкорлар бунёд этган асарлардан Тошкентдаги ўқувчилар Саройи, Урганчдаги театр, Чимёндаги дам олиш уйи, Ўзбекистон Давлат тирих музейи, Консерватория, Сенат саройи, “Туркистон” саройи ва бошқалардаги маҳобатли рангтасвир безаклар ўзларининг оригиналлиги билан диққатни жалб этади.

Беҳисоб ва ранг - баранг деворий асарларни кўздан кечиран экансан, рассомлар хаёл дунёсининг нақадар кенглигига тасанно айтмай туролмайсан, киши. Чинакам санъат устаси бўлган одамгина мана шундай асарлар яратиши ва шундай асарларгина янги - янги санъат усталарини тарбиялаши мумкин. Ўзбек халқи икки минг йил давомида монументал - декоратив ва амалий санъатнинг шундай ажойиб намуналарини яратди ва яратмоқдаки, улар ўзларининг юксак бадиий маҳорат ва назокат ила ижро этилишлари билан

бугунги кунда ҳам кишиларни ҳайратга солмоқда. Кўп йиллик тажрибалар, олмос истеъдод ва халқ тафаккури билан йўғрилган ҳар бир чинакам санъат асари ранглар сеҳр - жодуси билан қалбимизга илҳом бағишлаб, маънавий дунёмизни янада бойитади.

Маҳобатли рангтасвир турларидан икки *рангли мозаика* ва ўймакорликнинг бошқа намуналари ҳам қўлланилган бўлиб, *сграффито* усулидаги икки қатламли нафис ўймакорлик шулар жумласидандир. Кейинчалик *қўйма ганч* ҳам таомилга кириб келган.

Қурулиш индустрияси усули ва замонавий архитектура талаблари рассомлар олдида бир қатор муаммолар қўйди.

Қурулиш амалиётига янги ашёлар кириб келди. Поллар, шиплар, хона деворлари, томлар булар ҳаммаси иқтисод, қурулиш усуллари замон талабига жавоб берадиган бўла бошлади.

Бинолар барпо қилиш жараёнида монументалист рассомлар рангтасвирга асос бўладиган ашёларни билиши мажбурдир. Ашёнинг физик, химик таркиби рангтасвир сифат даражасини белгилайди. Фактура, девор ранги, ҳар хил пардоз ашёлари маҳобатли рангтасвир билан ўзаро боғлиқдир. Бадиий аҳамиятли вазибалар ечимини ҳал қилишда монументалист рассом олдида бир қатор: 1). Ашёнинг пластик хусусияти ва 2) унинг технологиясини билиши лозим бўлади.

Баъзи рассомлар технологияга берилиб қолинса асарнинг бадиийлигига путур етказиши мумкин деб қарайдилар. Фақат технологияга катта эътибор берилса хунармандга айланиб қолиши мумкин. Аммо технологияни етарли билмаслик ҳам асарга муддатидан олдин нобуд бўлишига олиб келади. Ашёларни ва технологияни тўғри ишлата билиш асар яратишда ўзига бўлган ишончни, ўз ғоясини тўғри амалга оширишни таъминлайди. Рассом олдида бадиий безакни ишлаш ҳар хил бўлиб, у етарли даражада техника ва технологияни қўллаш усуллари билишни тақозо қилади.

Аммо у усул ҳам бир неча хил имкониятларга ва турларга эга бўлиб, турли усулларда амалга оширилиши мумкин. Рассом ўз олдида қўйган баъдий вазифа ва унинг тасвирланишига боғлиқ. Архитектурада маҳобатли рангтасвир асари узок муддатга мўлжалланган бўлиб, унинг иқлими, технологиясини рассом пухта ўйлаб бажариши лозим бўлади. Бу жараёнга жиддий эътибор бериш зарур. Акс ҳолда асар тез нобуд бўлиши мумкин. Маҳобатли рангтасвир асарини узок сақланишига рассом ҳам, архитектор ҳам, қурувчи ҳам бирдай жавобгардир. Шунинг учун ашёда ҳар доим синовлар ўтказишда илмий текшириш институтларини жалб қилиниши мумкин.

Ҳар доим янги - янги ашёлар дунёга келмоқда. Ашёнинг физик, химик хоссаларини олимлар етарли даражада аниқлаган бўлсалар, рассомлар эса унинг

эстетик томонини бадий асар яратишда синаб кўради ва аниқлайди. Ҳар бир ашё ишлов берилишига қараб унинг юзасининг текислиги, ранги, оғирлиги, қаттиқлиги, ёпишқоқлиги, эгилувчанлиги ва бошқа хусусиятларига эга. Маҳобатли рангасвир асар яратишда рассом учун ашёнинг таркиби, ранги, юзасининг фактураси муҳим ҳисобланади.

Ашёлар ўз табиий хусусиятига эга бўлиб, унинг имкониятини тўғри ишлатабилиш лозим. Аммо иммитация қилиб бачканаликка олиб келадиган даражада фойдаланмаслик керак. Табиийлик даражаси ҳам бадий имконият яратиши мумкин.

Янги ашё - инсон меҳнатининг ҳосили бўлиб, табиий ашёдан фарқ қилиши мумкин. Аммо бадий имкониятини тўғри англаб олинса яхши эстетик муносабат ҳосил қилади. Бу ҳолатда ашёнинг шаклга мутаносиблиги катта рол ўйнайди.

Рангасвирда яхши ёки ёмон ранг йўқ бўлгандай, ашёда ҳам бадий жиҳатдан ёмони бўлмайди. Фақат ашёнинг нотўғри мутаносиблик, тушунмаслик, имконияти очилмаслиги мумкин.

Ашёни бадий асарда ишлатишда у ўз ўрнини топган бўлса, асар ечими ва ғояни амалга оширишда ҳамоҳанг бўлган бўлса, у тўғри жойлашган ҳисобланади. Архитектурада маҳобатли рангасвир асар яратишда ашёнинг имкониятига қараб, роспись, сграфитто, мозайка ёки витраж каби турларда бажарилиши мумкин. Масалан, рангли ойна шишанинг ёруғлик ўтказиши ва унинг ёруғлик таъсрида кун давомида турланиши кабиларни инобатга олиш зарур. Смальта тошларини эса ранг ва фактурасидан фойдаланиб бино деворини аниқлаш лозим. Шунингдек, бошқа ашёлар хусусиятига қараб танланса бадий асар мукамаллигини таъминлаши мумкин. Рассомнинг хаёлидаги ғоясини эскизда бажарилиши ва *композиция* фрагментини ашёда бажарилгани билан ижодий изланиш жараёни тугади дегани эмас. Якуний босқич яъни деворда тўла амалга оширилиш даврида ҳам давом этади ва яқунланади. Рассом янги бадий ғояни амалга оширишида кўп турли хил ашёлардан фойдаланиши мумкин. Аммо ғояга мос ашёни топганидан кейин ғоя ва ашё уйғунлиги амалга оширилади. Буни биз ижодий синов жараёни деймиз.

Маҳобатли рангасвир технологиясини ўрганишда босқичма - босқич мақсадли методологик асосда бажарилади.

Мавзу: Мутахассислик фанларида инновацион ўқув машғулотларнинг методик таъминоти.

Режа:

1. Мутахассислик фанларини ўқитишнинг дидактик таъминоти фанининг касбий тайёргарлик тизимидаги ўрни ва аҳамияти.
2. Узлуксиз таълим тизимида мутахассислик фанларини ўқитилишидаги давлат талаблари, узвийлик ва узлуксизлик тамойилларининг ўзига хос хусусиятлари.
3. Мутахассислик фанларини ўқитилишида индивидуаллик ва дифференциал ёндашув.

Калит сўзлар:

Тасвирий санъат; картина, рангтасвирда жанрлар, мойбўёқ, акварель, гуаш, батик, бўёқларнинг солиштирма хусусиятлари, компоновка, перспектива, умумийлик, яхлитлик, совуқ ранг, иссиқ ранг, кўйилма(пастановка), қоралама, эскиз, картон, динамика, статика, симметрия, ассиметрия, ритм, шакл, ўлчам, ахроматика, хроматика, композицион жойлашув, фазовий тасаввур, фазовий чуқурлик, фазовий планлар, силуэт, рефлекс, блик, соя, яримсоя, этюд, фактура, колорит.

Маъруза матни:

Мутахассислик фанини ўқитиш методикасининг дидактик асослари.

Тасвирий санъат бўйича ўқитиладиган мутахассислик фанлари: рангтасвир, чизматасвир, композиция ва рангтасвир ашёда ишлаш муҳим фанлардан ҳисобланади. Бу фанлар асосан амалий ҳисобланиб ҳар бир талабага яқка тартибда тушунтириш олиб борилади. Шунинг учун фанларни ўқитишда назарий олиб боришга кам вақт ажратилади. Шунга қарамадан фаннинг умумий асосларини тушунтириш илмий асослаб ўқитилса яхши натижа беради. Ҳар бир амалий фанни ўқитишда назарий қисмини қизиқарли намуналарни слайдлар ёки монография иллюстрациялар ёрдамида кўргазма куроллар каби тушунтирилади.

Бунда: а). **рангтасвирнинг** аҳамияти, рангтасвирнинг тарбиявий роли, рангтасвирнинг турлари ва хусусиятлари, рангтасвир ишлаш босқичлари ҳақида тўла очиб берилади.

б). **чизматасвирнинг** тасвирий санъатдаги роли, чизматасвир турлари ва бажариш боқичлари, чизматасвирда ишлатиладиган ашёлар, чизматасвир мустақил санъат асари сифатида, чизматасвирда чизиклардан фойдаланиш, чизматасвир пастановкаларининг аҳамияти ҳақида маълумотлар берилади.

в). **Композиция**нинг тасвирий санъатдаги роли, композиция турлари ва бажариш боқичлари, композиция бажаришда ишлатиладиган ашёлар ва усуллар, композиция тасвирий санъатда мавзуни бадиий очиб беришда муҳим рол ўйнайди ва унинг ечими рассомнинг ижодий ёндошуви билан чамбарчас боғлиқдир, композицияда ранг ва шакллардан фойдаланиш усулари, композицияда ритм, пластика, тенглик, марказ, асосий қиёфа, планлар, композиция ечимини ҳал қилиш ва тугатиш, композициянинг аҳамияти ҳақида назарий маълумотлар ва намуналар ҳақида таҳлил этиш.

г). **рангтасвир ашёда ишлаш** турлари: мойбўёқда, акварельда, темперпада, гуашда бажариш техника ва технологияси билан танишиш.

Бадиий асар яратишда ашё турларидан фойдаланиш боқичларига амал қилишнинг аҳамияти. Асарни узоқ муддатга сақлаш техникаси билан танишиш. Асарни безаш турлари. Ашёларнинг физик ва химиявий хоссалари ҳақида тушунча ҳосил қилиш.

Саволлар:

1. Рангтасвир нима?
2. рангтасвир турлари қандай?
3. рангтасвир жанрлари қандай?
4. рангтасвирнинг қандай боқичлари мавжуд?
5. рангтасвир қандай ашёларда бажарилади?
6. Чизматасвир нима?
7. Чизматасвир турлари қандай?
8. Чизматасвир қандайнинг қандай боқичлари мавжуд?
9. Чизматасвир қандай ашёларда бажарилади?
10. Чизматасвирда чизик турлари ва тусларнинг роли қандай?
11. Композиция нима?
12. Композиция турлари қандай?
13. Композицияда планлар нима?
14. Композициянинг қандай боқичлари мавжуд?
15. Картинада композициянинг роли қандай?
16. Композицияда марказ қандай амалга оширилади?
17. Композицияда мувозанат, контраст, ритм, симметрия, асимметрия нима?
18. Композициянинг тасвирий санъатдаги роли қандай?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каримов И.А. «Маънавий юксалиш йўлида». ИТ.Уз.Нашр.1998
2. Баркамол авлод орзуси (масъул Т.Рихсиев) Тошкент «Шарқ» 1999
3. Абдуллаев Н.У. История искусства. Ташкент, 2001.
4. А.Абдуллаев. Жажда прекрасного. «Правда Востока» Тошкент 1994.
5. С. А. Абдуллаев. V курслардаги икки жуссали ўқув топшириғи.
Уч.тип. ТГИИ.1996г.
6. Кузин В.С. «Высшая школа» Москва. 1982.
7. Ўзбек тасвирий санъат антологияси. Тошкент 2009.
8. ИФОРЛИ ТУЙҒУЛАР ВОДИЙСИ. Каталог. Тошкент 2006.
9. Н.П.Костерин. Учебное рисование. “Просвещение”. 1984.
- 10.Рисунок. (Для ВУЗов). Москва 1998.
- 11.Советы мастеров. «Художник» 1979.
- 12.Н.Норматов. «РАНГЛАР ЮРТИГА ЙЎЛ». “Ношир” нашр. Тошкент 2013.
13. Пугаченкова Г.А. Из художественной сокровищницы Среднего Востока.
Ташкент. Издательство литературы и искусства имени Г. Гуляма, 1987.
14. “Рустам Худайберганов” Котолог. “Ношир” нашр. Тошкент. 2011.
15. Ўзбекистон санъати. «Шарқ», Т., 20
16. Худайберганов Р.А. “Тасвирий санъат ранг”. Т.,2005 й.
17. Худайберганов Р.А. “Рангшунослик асослари”. Ғ.Ғулом. нашр. Тошкент. 2006.
18. Худайберганов Р.А. “Композиция”. Шарқ. 2007й.